

Karolina Babuchowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**DZIAŁALNOŚĆ NIEROLNICZA NA OBSZARACH WIEJSKICH
W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM FINANSOWANA
W RAMACH PROW 2007-2013**

*NON-AGRICULTURAL ACTIVITY IN THE RURAL AREAS OF WARMINSKO-
MAZURSKIE PROVINCE SUBSIDIZED BY RDP 2007-2013*

Słowa kluczowe: Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013, obszary wiejskie, działalność pozarolnicza

Key words: Rural Development Programme 2007-2013, rural areas, non-agricultural activity

Synopsis. Zjawisko przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, niezwiązanej z rolnictwem stanowi jeden ze sposobów poprawy jakości życia na tych terenach, m.in. przez dywersyfikowanie źródeł dochodów. Podejmowanie lub rozwijanie działalności nierolniczej może być współfinansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Celem opracowania było przedstawienie skali zainteresowania oraz rodzaju podejmowanej aktywności w ramach działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej województwie warmińsko-mazurskim.

Wstęp

Wiek XXI przyniósł gospodarce europejskiej zupełnie nowe wyzwania. Wspólnota chcąc pozostać liczącym się na arenie międzynarodowej ugrupowaniem została zmuszona do wprowadzenia nowych rozwiązań, których celem byłoby przede wszystkim poprawa konkurencyjności gospodarki. Z drugiej strony, należy mieć na uwadze, że od wielu lat jednym z priorytetów Unii Europejskiej jest spójność społeczno-ekonomiczna. Aby jej osiągnięcie było możliwe, konieczny jest także zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Uzasadnieniem tego stwierdzenia jest fakt zamieszkania przez ponad połowę populacji UE-27 właśnie na terenach wiejskich, których powierzchnia według różnych szacunków, stanowi ponad 90% unijnego terytorium. Niewątpliwie obszary wiejskie są bardzo zróżnicowane. Uwzględniając rozmaite kategorie można wyróżnić takie, które wyludniają się, peryferyjne oraz podmiejskie, na których funkcjonowanie silną presję wywierają miasta.

Pomimo, że obszarom wiejskim w każdym z 27 państw członkowskich przypisać można pewne charakterystyczne tylko dla nich cechy, da się również odnaleźć elementy wspólne dla wszystkich. Należą do nich niski dochód przypadający na jednego mieszkańca (w porównaniu do terenów zurbanizowanych), niski poziom umiejętności, brak kapitału oraz słabo rozwinięty sektor usług. Wszystkie te cechy powodują, że poziom konkurencyjności tych terenów jest relatywnie niski i nie sprzyja realizacji założeń Strategii Lizbońskiej [Supera-Markowska 2008].

Polityka rozwoju obszarów wiejskich, koncentrująca się na poprawie ich funkcjonowania i wzmocnieniu konkurencyjności, jest realizowana m.in. za pomocą środków Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich. Podejmowane działania w znacznej mierze są uzupełnianie środkami funduszy strukturalnych, które służą głównie realizacji polityki spójności.

Pozarolnicza działalność na obszarach wiejskich

Rozwój obszarów wiejskich nie może bazować wyłącznie na rozwoju rolnictwa, istotnym elementem zmian dokonujących się na wsi jest rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej, często połączonej z działalnością rolniczą. Tego typu działania przyczyniają się do przeobrażeń struktury społeczno-ekonomicznej oraz prowadzą do wzrostu efektywności gospodarowania w rolnictwie [Żmija 2003]. Dlatego rolnictwo wciąż odgrywa ważną rolę w procesie aktywizacji obszarów wiejskich, chociaż płaszczyzn rozwoju przedsiębiorczości jest wiele. Zdaniem Kłodzińskiego [1996]

może ona koncentrować się wokół wielokierunkowego wykorzystania produktów rolniczych, rolniczych środków produkcji, dzięki czemu tworzy się ogromną gamę nowych dóbr i usług. Bardzo zbliżonego podziału podejmowanych na wsi przedsięwzięć dokonuje Żmija [2003], dzieląc je na trzy zasadnicze grupy: rolniczą działalność produkcyjną, pozarolniczą działalność związaną bezpośrednio z rolnictwem (przetwórstwo artykułów, handel hurtowy i detaliczny produktami rolniczymi, przetwórstwo artykułów rolnych), pozarolniczą działalność niezwiązaną bezpośrednio z rolnictwem (agroturystyka, gospodarka leśna, pielęgnacja krajobrazu).

Liczba gospodarstw rolniczych w Polsce, które prowadzą dodatkowo działalność pozarolniczą rośnie. W 2002 r. dotyczyło to ponad 363 tys., natomiast w 2005 r. już 57% rodzin wiejskich żyło w pracy poza gospodarstwami rolniczymi [Błąd 2006].

Aktywizacja gospodarcza na terenach wiejskich wynika z postępującej modernizacji rolnictwa, jak również przejmowania przez wieś nowych funkcji pozarolniczych. Nie bez znaczenia jest także wzrost świadomości rolników, pragnących poprawić poziom swojego życia, osiągając wyższy dochód z gospodarstwa bądź z działalności pozarolniczej [Żmija 2003].

Rozwój działalności pozarolniczej przynosi obszarom wiejskim wiele korzyści. Gospodarstwa rolnicze mogą w ten sposób zdywersyfikować swoje dochody. Z drugiej strony, wielu mieszkańców obszarów wiejskich oczekuje pracy najemnej, z tego względu pobudzanie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, przyczynia się do tworzenia przez powstające podmioty miejsc pracy [Kłodziński 1996]. Przedsiębiorczość wiejska stanowi tym samym dominującą formę walki z istniejącym tam bezrobociem. Jednak towarzyszą jej także inne aspekty związane z aktywizacją zawodową, czego efektem jest m.in. zanikanie monofunkcyjnego charakteru wsi [Wielewska 2006]. Zatrudnienie na terenach wiejskich może przybierać elastyczne formy, mające charakter pracy okresowej, czasowej, co łamie stereotyp pracy etatowej, ośmiogodzinnej. Klasyczna forma ze względu na ich specyfikę nie sprawdza się [Waśniewska 2003].

W opinii Kłodzińskiego [1996] przedsiębiorczość na obszarach wiejskich jest związana ze specyficznymi cechami osobowości ludzkiej, które należy sprowadzić do zaradności, inicjatywy i podejmowania działań. Na terenach wiejskich dominują małe jednostki gospodarcze, których prowadzenie nie wymaga dużych nakładów inwestycyjnych oraz posiadania wysokich kwalifikacji.

Działalności pozarolniczej towarzyszą zatem korzyści o charakterze pozaekonomicznym wśród istotnych wymieniać należy fakt wzrostu samooceny. Aspekt ten, związany ze sferą mentalną, jest bardzo ważny, ponieważ decyduje o skłonności do podjęcia się innych działań niż praca w gospodarstwie, a co za tym idzie podjęcia również pewnego ryzyka, które towarzyszy każdej działalności gospodarczej.

Chociaż tworzenie miejsc pracy na wsi poza sektorem rolnym jest niezbędne, to jak podaje Waśniewska [2003], działalność rolnicza wciąż jeszcze będzie stanowiła podstawę wiejskiej gospodarki. Należy się spodziewać, że w miarę przypisywania obszarom wiejskim nowych funkcji proporcje te będą ulegały zmianom.

Rozwój przedsiębiorczości jako formy aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich nie jest łatwy, z uwagi na występujące bariery, m.in. ograniczony popyt, brak kapitału, słabo rozwinięta infrastruktura, niska aktywność gospodarza mieszkańców wsi [Cieśliewicz 2006].

W ostatnich latach można zauważyć dokonujący się postęp w tej materii, chociaż usunięcie istniejących ograniczeń wymaga jeszcze wielu lat. Duże możliwości w tym zakresie, dają projekty finansowane w ramach różnych programów operacyjnych, realizowanych na obszarach wiejskich. Wsparcie tych terenów może być finansowane nie tylko ze środków przeznaczonych specjalnie na ten cel (np. PROW), ale także pozostałych programów operacyjnych realizowanych na terenie naszego kraju. Sprowadzają się one m.in. do poprawy infrastruktury lokalnej, aktywizacji zawodowej mieszkańców wsi przez organizowane dla nich kursy dokształcające, szkolenia. Wsparcie to może ostatecznie przyjmować również formę finansową, co związane jest z udzieleniem dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Dowodzi to istnienia wielu możliwości wsparcia rozwoju obszarów wiejskich, jakie dało Polsce członkostwo w UE.

Cel i metodyka badań

Prowadzenie każdej działalności gospodarczej wymaga wsparcia, które udzielane jest podmiotom przez działania państwa, samorządy lokalne oraz różne instytucje. W warunkach integracji europejskiej wszelkie formy aktywności na obszarach wiejskich mogą zostać objęte wsparciem, głównie finansowym w ramach różnych programów, z których istotną rolę należy przypisać Progra-

mowi Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Jednym z działań realizowanych w ramach osi 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej niniejszego programu jest działanie Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej. Ma się ono przyczyniać do kształtowania warunków sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi społeczno-ekonomicznemu obszarów wiejskich, przez udzielanie pomocy w podejmowaniu, bądź też rozwijaniu przez rolników, domowników i małżonków rolników działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem w zakresie produkcji lub usług [Program... 2007].

Pomoc udzielana jest z tytułu podjęcia lub rozwoju działalności w zakresie:

- usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa,
- usług dla ludności,
- sprzedaży hurtowej i detalicznej,
- rzemiosła lub rękodzielnictwa,
- robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych,
- usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem,
- usług transportowych,
- usług komunalnych,
- przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych,
- magazynowania lub przechowywania towarów,
- wytwarzania produktów energetycznych z biomasy,
- rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych [Program... 2007].

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w gospodarstwie rolnym, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć 100 tys. zł.

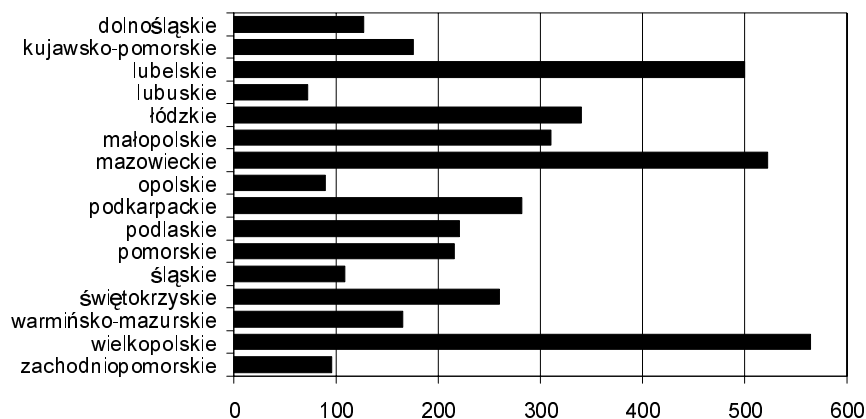
Wśród innych działań koncentrujących się na wspieraniu przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, realizowanych również w ramach osi 3 PROW, jest działanie Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw.

Celem opracowania było zaprezentowanie realizacji działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej w województwie warmińsko-mazurskim. Realizacji celu posłużyły informacje pozyskane w Oddziale Regionalnym Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Analizie poddano lokalizację gospodarstw wnioskujących o wsparcie, klasyfikację podejmowanej działalności oraz wartość podpisanych umów.

Wyniki badań i ich omówienie

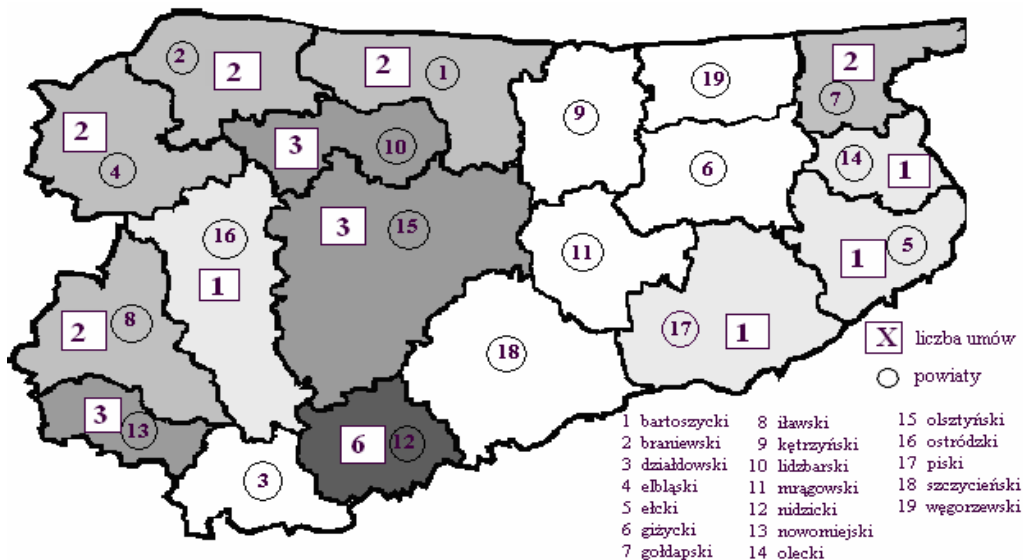
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 daje wiele możliwości inicjowania rozmaitych przedsięwzięć na obszarach wiejskich. Na szczególną uwagę zasługuje wsparcie działań koncentrujących się na podejmowaniu i rozwijaniu działalności pozarolniczej, finansowanej w ramach działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej.

Zainteresowanie omawianym działaniem w województwach było zróżnicowane. o czym świad-

Rysunek 1. Liczba wniosków złożonych o pomoc w ramach działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej PROW 2007-2013”

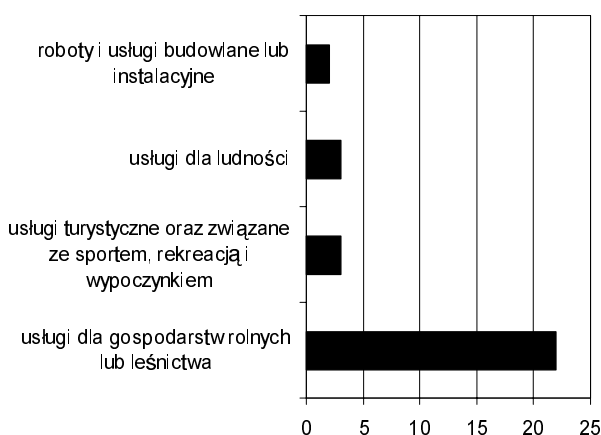
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR (stan na 23.03.2009 r.).

Rysunek 2. Rozmieszczenie beneficjentów umów podpisanych w ramach działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej wg powiatów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Oddziału Regionalnego ARiMR w Olsztynie.

czy różna liczba złożonych wniosków (rys. 1). Najwięcej wniosków wpłynęło w województwach wielkopolskim (564) i mazowieckim (523), z kolei najmniej w lubuskim (72), opolskim (90) i zachodniopomorskim (96). Wpływ na te wielkości może mieć m.in. liczba gospodarstw rolnych zarejestrowanych w poszczególnych województwach. Pomimo dużej liczby złożonych wniosków, podpisanie umów przebiegało mniej sprawnie. Dowodem na to są informacje pozyskane na ten temat z Oddziału Regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w województwie warmińsko-mazurskim. Na 165 złożonych wniosków do końca kwietnia 2009 r. zostało podpisanych z wnioskodawcami zaledwie 30 umów. Powodem niezgłaszania się rolników do podpisania umów był problem z zapewnieniem wkładu własnego niezbędnego do realizacji przedsięwzięcia.

Rysunek 3. Klasyfikacja podpisanych umów według kategorii podstawowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych oddziału regionalnego ARiMR w Olsztynie.

Zgodnie z zapisami zawartymi w PROW udzielana pomoc ma formę zwrotu części kosztów kwalifikowalnych operacji. Maksymalny poziom pomocy finansowej wynosi 50% kosztów kwalifikowanych operacji, zatem pozostała część kosztów musi zostać pokryta z zasobów wnioskującego o wsparcie.

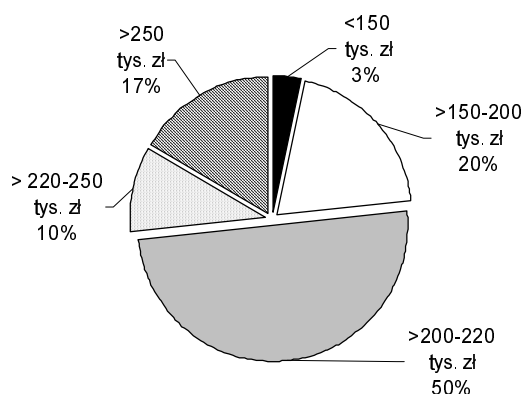
Analiza zawartych umów według powiatów wskazuje na ich nierównomierne rozmieszczenie (rys. 2). Dostrzec można koncentrację zawartych umów w zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego. Najwięcej umów podpisano w powiecie nidzickim (6). O połowę mniej (po 3) w powiatach olsztyńskim, lidzbarskim i iławskim. Łącznie na te jednostki terytorialne przypadło więc 50% podpisanych umów.

Rolnicy, którzy zawarli umowy jako cel przedsięwzięcia wskazywali wzrost dochodu z działalności:

- przez zakup maszyn rolniczych do świadczenia usług rolniczych, usług wspomagających produkcję roślinną,
- polegającej na świadczeniu usług agroturystycznych,
- usługowej związanej z wynajmem maszyn budowlanych.

Z wymienionych celów przedsięwzięcia wynikała klasyfikacja operacji według kategorii głównej. Informacje na ten temat zostały umieszczone na rysunku 3. Najczęściej wskazywano kategorię usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa (22 wskazania). Najrzadziej wskazywano roboty i usługi budowlane lub instalacyjne (2). Analiza podpisanych umów pozwala również stwierdzić, że środki przeznaczane były także na działalność turystyczną i agroturystyczną, która w województwie warmińsko-mazurskim, z uwagi na korzystne uwarunkowania przyrodnicze, ma duże szanse powodzenia.

Kwota netto kosztu kwalifikowalnego podejmowanych przedsięwzięć wahała się od niespełna 150 tys. zł do ponad 280 tys. zł. Na rysunku 4 zawarto informacje dotyczące struktury wartości podpisanych umów. Można dostrzec, że w połowie podpisanych umów koszty kwalifikowalne netto zawierały się w przedziale 200-220 tys. zł. Przy wskazanej kwocie udział udzielonego wsparcia był maksymalny (100 tys. zł), a jednocześnie wyczerpywał możliwy poziom udzielonej dotacji (50%).

Rysunek 4. Struktura wartości umów podpisanych w ramach działania różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej w woj. warmińsko-mazurskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych oddziału regionalnego ARiMR w Olsztynie.

Podsumowanie

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej daje wiele możliwości wsparcia rozwoju obszarów wiejskich. W bieżącym okresie programowania, przypadającym na lata 2007-2013, wsparcie to jest udzielane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, który jest finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Poprawa jakości życia na terenach wiejskich może dokonywać się przez rozwój działalności niezwiązanej z rolnictwem, co niesie wiele korzyści – począwszy od zagospodarowania wolnych zasobów siły roboczej – po zapewnienie dodatkowych dochodów gospodarstwom rolnym. Jednak podejmowaniu tego typu przedsięwzięć wciąż towarzyszy wiele barier. Jedną z najistotniejszych jest brak środków na rozpoczęcie tego typu działalności. Jak wynika z prezentowanych danych, mimo możliwości uzyskania wsparcia, w formie zwrotu maksymalnie 50% wartości kosztów kwalifikowanych netto, wciąż problemem jest znalezienie środków finansowych. Z tego głównie powodu na 165 złożonych wniosków w ramach działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej podpisano z rolnikami zaledwie 30 umów.

Literatura

- Błąd M.** 2006: Dywersyfikacja ekonomiczna wsi. [W:] Polska wieś. Raport o stanie wsi 2006, Wilkin J., Nurzyńska I. (red. nauk.), FDPA, Warszawa, 75-86.
- Cieśliewicz W.** 2006: Przedsiębiorczość w gminach wiejskich województwa lubuskiego. [W:] Przedsiębiorstwa i organizacje publiczne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, Adamowicz M. (red.), SGGW, Warszawa, 75-82.
- Kłodziński M.** 1996: Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich w Polsce i krajach Unii Europejskiej. SGGW, Warszawa.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013). 2007: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Supera-Markowska M.** 2008: Obszary wiejskie i polityka ich rozwoju w UE. *Wspólnota – Pismo samorządu terytorialnego*, nr 40.
- Waśniewska A.** 2003: Możliwości rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. [W:] *Przedsiębiorczość – zagadnienia wybrane*, Michałak J. (red.), Zakład Poligraficzny UWM, Olsztyn, 63-68.

Wielewska I. 2006: Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich jako efekt zrównoważonego rozwoju i jej wspieranie. [W:] Przedsiębiorstwa i organizacje publiczne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, Adamowicz M. (red.). SGGW, Warszawa, 65-73.

Żmija J. 2003: Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. [W:] Przedsiębiorstwo i rynek, Łaguna M. (red.). UWM, Olsztyn, 11-23.

[http://www.arimr.gov.pl/pliki/67/0/1/2506_Roznicowanie_7-13.pdf].

Summary

The enterprise is one of the ways of improving quality of life in the rural areas e.g. by diversification sources of income. Any undertakings to develop non-agricultural activities can be financed by the Rural Development Programme 2007-2013. The aim of this paper was to present a scale of interest for these kinds of activities and its variations, which are undertaken within the programme 'differentiation of non-agricultural activities' in the warmińsko-mazurskie voivodship.

Adres do korespondencji:

dr Karolina Babuchowska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej
ul. Oczapowskiego 4/108
10-719 Olsztyn
tel. (0 89) 523 45 41
e-mail: karolnat@poczta.onet.pl